

ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ: ЗАУВАГИ ДО ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ

Актуальність проблеми

Проблема **формування екологічної компетентності** дітей дошкільного віку набула нового звучання в умовах розвитку постіндустріального суспільства. У суспільну свідомість увійшло розуміння взаємозв'язку людини і природи, їхньої взаємозалежності та взаємозумовленості існування. Доведено і той факт, що основи світогляду особистості закладаються у дошкільному дитинстві. Тож **ознайомлення дітей з природою** — невід'ємна складова освітньо-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі.

Реалії сучасного життя підтверджують: у значної частини населення нашої країни ще не сформовано екологодоцільну поведінку. Про це свідчать бруд на вулицях, засміченість парків, лісів, водойм та їхніх берегів після відпочинку громадян, нераціональне використання природних ресурсів, емоційна байдужість більшості людей до проблем довкілля, їхнє безвідповідальне ставлення до власного здоров'я. Причина — не стільки брак знань, скільки **відсутність належного ставлення до природи**, почуття відповідальності за неї як за *свій власний* життєвий простір, неусвідомленість духовної і фізичної єдності людини і природи.

Раніше природнича освіта дошкільнят ґрунтувалася на прагматичному підході, або практицизмі, у ставленні до природи, декларованому у фразі: "Природу треба любити, бо вона нас годує, дає матеріали для житла, одягу тощо". Як бачимо, такий підхід себе не виправдав. Конкретність мислення не дає дитині дошкільного віку змоги осягнути й простежити ланцюжок взаємозв'язків між людиною та природою. Адже діти бачать, що годує їх мама, у дитячому садочку є кухар і няня, яка приносить їжу, одяг купують у магазині, воду очищують спеціальним фільтром тощо.

Показовою щодо цього може бути фраза, яка пролунала з вуст п'ятирічної дитини після заняття з теми "Свійські тварини" в одному дитячому садку. Дівчинка поскаржилася виховательці: "У мене вдома є киця. Я її доглядаю-доглядаю, годую-

годує, а вона мені чомусь не дає ні м'яса, ні молока...". Таким чином, здобуті знання дитина тут-таки перенесла у площину життєвої ситуації. Висновок, якого дійшла дівчинка за результатами

навчання: свійська тварина корисна тим, що "дає" щось людині. А якщо нічого не дає? То чи варто її тоді "доглядати-доглядати, годувати-годувати"?

Взаємодія дитини і природи: сучасні орієнтири

Ми хочемо, щоб дитина любила природу. Враховуючи наочно-дійове сприйняття дійсності і конкретність мислення дошкільника, даючи йому знання, маємо щось **показати і спрямувати здобуте знання у дієве русло.**

Що ж здатна дитина побачити у природі такого, що змусило б її душею пригорнутися до неї і не дозволило б ніколи завдавати їй шкоди? Насамперед — красу і тендітність. Маємо сформувати у наших вихованців **естетичне ставлення до природи**, вміння помічати її красу, милуватися об'єктами та явищами природи, відчувати свій фізичний та емоційний зв'язок з нею. Краса пробуджує моральні, тобто власне людські риси, а знання про унікальність і тендітність Природи, взаємозв'язки та залежність спонукають до дій, спрямованих на її збереження, відновлення, поліпшення.

Освітня лінія "Дитина у природному довкіллі"

Освітню лінію *"Дитина у природному довкіллі"* в оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти структуровано, як і в попередньому варіанті, за двома розділами: *"Природа планети Земля"* і *"Всесвіт"*. За обсягом і змістом інформації їх дещо спрощено. Зокрема, знято інформацію про те, що навколо Сонця обертається вісім планет. Дошкільняті не важко засвоїти ці знання, як і назви планет, але вони не пов'язані з потребами дитини й тому досить обмежитися знанням про те, що навколо Сонця обертаються планети, і назвати окремі з них, зокрема Землю.

У розділі *"Природа планети Земля"* матеріал структуровано за підрозділами: *"Явища природи"*, *"Форми життя"*, *"Життєдіяльність людини у*

природному довкіллі". Даючи дітям загальні знання про нашу планету, природні умови України: ґрунти, води, клімат тощо, маємо враховувати: **природне довкілля менше знайоме сучасній дитині, ніж предметне**. Вона орієнтується в ньому лише з допомогою дорослого. Динамічність природного довкілля вабить, але його причинно-наслідкові зв'язки зі своїм власним буттям дитина самостійно визначити не може.

У ранньому та дошкільному віці діти інтенсивно набувають знань та чуттєвого досвіду, завдяки яким розрізняють природний і штучний світи й відповідно діють у них. Спираючись на конкретні відчуття дитини, пов'язані з природними явищами, дорослі можуть допомогти їй пізнати природу в певній системі, одним з компонентів якої є краса, — тобто збагнути, відчутти, полюбити.

Сходинки до формування в дітей любові до рідної природи — це розвиток їхніх сенсорних відчуттів, формування системи знань про об'єкти та явища природи, вміння переносити набуті знання у сферу практичної діяльності, бо ж не можна любити те, чого не знаєш, не розумієш, боїшся.

Завважимо: особливість сприйняття дітьми довкілля полягає в тому, що вони сприймають його крізь призму ставлення дорослого. Самостійно малюки мало звертають увагу на більшість об'єктів "неживої" природи та рослинного світу. Їх зазвичай цікавлять лише рухомі, цікаві за зовнішнім виглядом та поведінкою тварини і рослини. Тож **треба допомогти дитині помітити** хмари, ґрунт, траву, дерева, навчити розрізняти й пізнавати їх у практичній діяльності, грі, казці.

У дошкільників виникає безліч запитань, пов'язаних з природою. їхній **інтерес важливо своєчасно задовольняти**. Адже цей період найсприятливіший для того, щоб навчити дитину не лише ставити запитання, а й бути уважною до відповідей на них. У процесі пізнання діти навчаються повідомляти про свої спостереження й робити найпростіші висновки.

Дошкільнята здатні до нетривалих спостережень. Тому найдоцільніше **організувати спостереження в природі** під час діяльності малят — гри, праці,

навчання.

Завдання педагога при ознайомленні дитини з природним довкіллям

- ◆ Збагачувати естетичні враження малюка.
- ◆ Розвивати інтерес до природного оточення.
- ◆ Зближувати дитину зі світом об'єктів та явищ, серед яких вона перебуває щодня.
- ◆ Розвивати сенсорні відчуття та збагачувати чуттєвий досвід.
- ◆ Сприяти розвитку мислення та мовлення, формувати систему початкових знань про доступні об'єкти та явища природи.
- ◆ Розкривати можливості для самостійного, вільного застосування набутих знань у грі, праці, нескладному експериментуванні.
- ◆ Сприяти формуванню моральних почуттів.
- ◆ Викликати потребу в дбайливому ставленні до природи.

Природа і розвиток дитини

Здоров'язбереження та фізичний розвиток дитини (освітня лінія "Особистість дитини") реалізується через:

- ◆ щоденне перебування на свіжому повітрі під час спостережень, ігор та праці в природі;
- ◆ розширення контактів з рослинним світом під час екскурсій та цільових прогулянок до лісу, на луки, до водойми;
- ◆ вживання свіжих соків, овочів та фруктів під час нескладного експериментування (приготування соків), дидактичних ігор (пізнай за смаком) тощо;
- ◆ дотримання правил екологічної безпеки у приміщенні: провітрювання, вологе прибирання, вирощування кімнатних рослин тощо.

Взаємодія дітей з природним довкіллям — основа або тло для реалізації завдань усіх інших ліній розвитку.

Соціальний та емоційний розвиток дитини

(освітня лінія "Дитина в соціумі") здійснюється через:

- ◆ постійне спілкування дошкільнят з природою; засвоєння під керівництвом дорослих норм і правил поведінки в природі, дотримування їх та спонукання до цього інших;
- ◆ розвиток моральних та естетичних почуттів засобами природи; спілкування дитини із соціальним та природним середовищем розвивається від вузько прагматичного ("хочу", "дай") до альтруїстичного рівня;
- ◆ збагачення естетичних вражень під час спостережень, цільових прогулянок екскурсій;
- ◆ забезпечення можливості відтворити свої почуття та враження у діяльності — образотворчій, ігровій, комунікативній тощо.

Когнітивний розвиток дитини (освітня лінія "Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі") забезпечується через:

- ◆ надання їй доступного обсягу знань про об'єкти і явища природи;
- ◆ розвиток сенсорних відчуттів у процесі сприймання та обстеження природних явищ і об'єктів;
- ◆ поступове ускладнення завдань з ознайомлення з природою: від розрізнення й називання об'єктів і явищ до встановлення зв'язків і залежностей, що існують у природі;
- ◆ надання самостійності у визначенні змісту та способів пізнання природного довкілля.

Творчий розвиток дитини (освітні лінії "Гра дитини", "Дитина у світі культури") реалізується через:

- ◆ ігри, які організовують самі діти з різноманітними об'єктами та явищами природи;
- ◆ фантазування на теми природи в образотворчій діяльності та художній праці;
- ◆ розвиток мовлення — набуття вміння передавати свої почуття та

враження;

◆ нескладне експериментування з природними матеріалами — листям, квітами, плодами.

Методи і прийоми роботи

Серед методів ознайомлення з природою варто надавати перевагу безпосереднім — **грі, експериментуванню, праці**; та **словесним**, що допомагають зрозуміти незрозуміле, розкривають грані невидимого, пояснюють доцільність і спрямовують на відповідальне ставлення.

Ціннісне ставлення дитини до природи проявляється насамперед у її природодоцільній поведінці: емоційно позитивному й виваженому ставленні до рослин і тварин, готовності включитися в практичну діяльність, дотримуватися правил природокористування.

Застосовуючи наочні методи — **бесіди за картинами чи ілюстраціями**, доцільно звертатися до таких прийомів:

◆ *входження у картину*, тобто дитині пропонують уявити свою присутність у пейзажі чи на місці події, зображеної на картині, та описати, що вона бачить і відчуває;

◆ *розповідь за фрагментом картини*: вихователь пропонує дітям вибрати фрагмент, котрий їм найбільше сподобався, описати його та пояснити, чим саме він їх привабив;

◆ *роздуми про настрій картини* — спільна творча діяльність дорослого і дітей з визначення ознак настрою художнього твору, який хотів передати художник.

Шлях кожного вихователя до окресленого в Базовому компоненті дошкільної освіти результату навченості й вихованості дітей залежить від його досвіду й творчості, знання дітей своєї групи та організації співпраці з батьками, матеріальної бази дитячого садка й природних умов, в яких він розташований.

При цьому завжди відчувається індивідуальний "почерк" педагога — неповторне поєднання його професійних знань, умінь та особистісних рис.

У результаті успішної роботи педагога сформується готовність дитини до подальшої екологічної і природничої освіти в школі.

Показники готовності дитини до навчання у школі

- ◆ Має сталий пізнавальний інтерес до об'єктів та явищ природи, проявляє позитивне емоційне ставлення до природи рідного краю.
- ◆ Має уявлення про природні умови, що впливають на все живе, зокрема про такі об'єкти, як сонце, повітря, ґрунт, вода, їхні властивості та значення для життя.
- ◆ Помічає красу природи, вміє милуватися й захоплюватися нею, висловлювати свої почуття та враження, застосовувати набутий досвід у різних видах діяльності — художній, трудовій, ігровій, навчальній.
- ◆ Вміє орієнтуватися у рослинному й тваринному світах найближчого оточення.
- ◆ Розуміє взаємозв'язок між об'єктами природи, встановлює залежності між сезонними і природними явищами: може розповісти не лише про те, чому змінюються пори року, від чого походять назви місяців, чому на землю падає дощ або сніг, а й пояснити причину таких явищ, як веселка, туман, віхола, град тощо.
- ◆ Усвідомлює необхідність дбайливо ставитися до природи, адже знає, що й таємничий Космос, і бадилинка у полі, і вона сама є частинами одного цілісного світу Природи.
- ◆ Володіє навичками вирощування рослин та догляду за ними й тваринами, виконує посильні трудові доручення (поливає квіти, доглядає хатніх і свійських тварин тощо).
- ◆ Дотримується правил екологічно безпечної поведінки.
- ◆ У міру своїх можливостей дбає про збереження природи, свого здоров'я та здоров'я людей, що її оточують.

Тож бажаємо всім вам доброї і цікавої подорожі до країни Природи, де мудрі й люблячі дорослі й талановиті діти у спільній творчості реалізують власний творчий потенціал і стають щасливими.